

ROZSUDEK

EVROPSKÉHO SOUDU PRO LIDSKÁ PRÁVA

z 12.7.2001

ve věci

Feldek proti Slovenské republice.

(publikováno v časopise Přehled Rozsudků Evropského soudu pro lidská práva, ASPI Publishing, č. 4/2001, str. 162.)

VĚC FELDEK PROTI SLOVENSKU

Čl. 10, 9 a 14 Úmluvy
svoboda projevu, svoboda myšlení, zákaz diskriminace

Dne 12. července 2001 vyhlásil předseda senátu 2. sekce Evropského soudu pro lidská práva v Paláci lidských práv ve Štrasburku rozsudek ve věci Feldek proti Slovensku.

Soud rozhodoval v senátu (2. sekce) složeném z následujících soudců: C. L. Rozakis, předseda senátu (Řecko), A. B. Baka (Maďarsko), G. Bonello (Malta), V. Strážnická (Slovensko), P. Lorenzen (Dánsko), M. Fischbach (Lucembursko), A. Kovler (Rusko).

Ke skutkovému stavu

Stěžovatelem je dříve slovenský, dnes český státní příslušník, pan Lubomír Feldek, básník, spisovatel a publicista.

V roce 1991 Dušan Slobodník, výzkumný pracovník v oblasti literatury, publikoval autobiografii nazvanou Paragraf: polární kruh. Popsal v ní mj. své odsouzení sovětským vojenským tribunálem v roce 1945 odůvodněné tím, že dostával rozkazy provádět špionáž v neprospěch Sovětské armády poté, co byl v roce 1944 povolán do vojenského kursu vedeného Němci. D. Slobodník v knize píše také o svém věznění v sovětských gulazích a o své rehabilitaci Nejvyšším soudem SSSR v roce 1960. V červnu 1992 se D. Slobodník stal ministrem kultury a školství Slovenské republiky.

Dne 20. 7. 1992 deník Telegraf otiskl stěžovatelovu báseň. Měla datum 17. 7. 1992 (den slavnostního vyhlášení svrchovanosti Slovenské republiky) a byla nazvána Dobrú noc, má milá. Jeden z jejích veršů zněl:

"V Praze úrad prezidenta väzeň Havel skladá, a vláda jednej strany je viac ako zákon.

V Bratislave prokurátor vládne zas Esesák sa objal

s eštébákom."

Báseň byla později otištěna v dalším deníku. Dva novináři v oddělených člancích tvrdili, že výraz "esesák" označuje D. Slobodníka.

Dne 30. 7. 1992 několik deníků otisklo prohlášení, které od L. Feldeka den předtím obdržela Verejná informačná služba. Bylo nazváno Za lepší obraz Slovenska - bez ministra s fašistickou minulostí a mělo následující znění:

"Pan Slobodník se tento rok stal ministrem kultury a školství Slovenské republiky a vzápětí vyšla najevo jeho fašistická minulost. Při vykrucování se z ní postupoval pan Slobodník způsobem, za který ho musel spisovatel Ladislav Mňačko usvědčit ještě jako lháře. Ale on se stále nevzdal své ministerské funkce, ačkoli by to v každé jiné demokratické zemi již dávno musel udělat.

Myslí si pan Slobodník, že Slovensko je nějaká zvláštní výjimka a že je jedinou zemí, která má právo revidovat filozofii Norimberského procesu, jenž je závazná pro poválečný vývoj všech ostatních evropských zemí? Nebo není poselství Slovenského národního povstání správné? Myslí si pan Mečiar, že s tímto ministrem ve vládě se mu podaří přesvědčit národy v Evropě, že jeho řeči o demokratických záměrech jeho vlády jsou seriózní? Je dobré mít pana Slobodníka ve vládě, když tato skutečnost povede k politické, ekonomické a kulturní izolaci Slovenska?

Pan Slobodník rád při každé příležitosti mluví o tom, že se ve světě musí zlepšit obraz Slovenska. Vřele s ním souhlasím. I on sám má možnost cosi pro zlepšení obrazu Slovenska udělat: odstoupit."

Dne 5. 8. 1992 D. Slobodník veřejně oznámil, že za toto prohlášení bude stěžovatele žalovat.

V rozhovoru otištěném 12. 8. 1992 v českém deníku Lidové noviny L. Feldek mj. uvedl:

"když mluvím o fašistické minulosti (D. Slobodníka), necharakterizuji ho, pouze se domnívám, že skutečnost, že prošel teroristickým kursem vedeným SS spadá pod pojem fašistická minulost. Mám za to, že taková osoba nemá co pohledávat ve vládě demokratického státu."

V souvislosti s nominací D. Slobodníka na funkci člena vlády byly rozebírány otázky týkající se jeho minulosti několika slovenskými a českými deníky, jak před, tak po otištění stěžovatelova prohlášení. Články na toto téma byly publikovány také v denících The New York Times z 22. 7. 1992, Tribune de Genève z 18. 9. 1992, Izvestia 31. 8. 1992, jakož i Rakouskou tiskovou kanceláří. The New York Times, Tribune de Genève a Izvestia posléze otiskly reakci D. Slobodníka na příslušné články.

V září 1992 D. Slobodník podal u Městského soudu v Bratislavě na L. Feldeka žalobu na ochranu osobnosti podle § 11 a násl. občanského zákoníku. Později ji rozšířil a tvrdil, že verše "V Bratislave prokurátor vládne zas / a vláda / jednej strany je viac ako zákon. / Esesák sa objal s eštébákom." ze stěžovatelovy básně narážejí na něho. Také uvedl, že výše uvedené prohlášení otištěné v denících nepravdivě naráží na jeho fašistickou minulost. Požadoval, aby stěžovatel nesl náklady na otištění omluvy v pěti denících a zaplatil mu náhradu újmy ve výši 250 000 slovenských korun (SKK).

A. Řízení před Městským soudem v Bratislavě

Městský soud v Bratislavě (dále jen "Městský soud") v říjnu 1992 žalobu zamítl. Konstatoval, že navrhovatel byl členem Hlinkovy mládeže a že se v únoru a březnu 1945 zúčastnil teroristického kursu v obci Sekule. Poznamenal, že Hlinkova mládež byla vojenským útvarem Hlinkovy slovenské lidové strany a že podle tehdy platného práva slovenský národ vykonával státní moc prostřednictvím této strany. Městský soud poukázal na to, že podle § 5 dekretu prezidenta republiky č. 5/1945 Sb. ze dne 19. 5. 1945 (o neplatnosti některých majetkově právních jednání z doby nesvobody a o národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů a některých organizací a ústavů) právnické osoby, "jejichž správa úmyslně a záměrně sloužila německému nebo maďarskému vedení války nebo fašistickým a nacistickým účelům" měly být považovány za "státně nespolehlivé". Městský soud dále konstatoval, že v květnu 1945 vojenský tribunál Sovětské armády odsoudil D. Slobodníka k patnácti letům vězení za to, že se zúčastnil kursu v Sekulích a v březnu 1945 dostal rozkaz překročit frontovou linii a provádět špionáž sovětských vojsk. Rozsudek vojenského tribunálu dále uváděl, že D. Slobodník frontovou linii nepřekročil, nýbrž se v dubnu 1945 vrátil domů, kde byl zatčen. Městský soud též poznamenal, že navrhovatel trest vykonával v táborech bývalého Sovětského svazu až do svého propuštění v roce 1953. V roce 1960 Nejvyšší soud SSSR rozsudek zrušil a zastavil řízení pro nedostatek faktických údajů o trestném činu.

Pan Slobodník před Městským soudem tvrdil, že byl členem Hlinkovy mládeže pouze krátkou dobu a že se k této organizaci připojil pouze proto, že to byla nezbytná podmínka pro jeho účast v pingpongovém turnaji. Dále vysvětloval, že do kursu v Sekulích byl povolán a že uposlechl povolávacího rozkazu ze strachu o sebe a svou rodinu. Uvedl, že byl z kursu vyloučen jako nespolehlivý poté, co o něm vyjádřil negativní mínění. Pak byl podle svých slov převezen do štábu Hlinkovy mládeže v Bratislavě, odkud mu bylo dovoleno se vrátit domů do Banské Bystrice pod podmínkou, že bude podávat hlášení o Sovětské armádě. Městský soud však tyto skutečnosti neshledal prokázanými. Obzvláště nepovažoval za relevantní důkaz popis událostí v navrhovatelově knize, která byla publikována dříve. Podle názoru soudu skutečnost, že byl rozsudek z roku 1945 zrušen, neprokazovala, že navrhovatel nebyl členem Hlinkovy mládeže a že se neúčastnil kursu v Sekulích.

Městský soud také poznamenal, že o příslušném období života

D. Slobodníka bylo pojednáváno ve slovenském i zahraničním tisku před stěžovatelovým prohlášením a že D. Slobodník sám při několika příležitostech záležitosti komentoval a poskytl o nich rozhovory jak na Slovensku, tak v zahraničí. Z toho soud vyvodil, že stěžovatel v prohlášení vyjádřil svůj názor, založený na informacích, které již byly publikovány v tisku. Prohlášení se týkalo osobnosti veřejného života, která je nevyhnutelně vystavena podrobnému dohledu a někdy také kritice ostatními členy společnosti. Prohlášením podle soudu stěžovatel vykonával své právo na svobodu projevu a nezasáhl neoprávněně do navrhovatelova práva na ochranu osobnosti.

B. Odvolací řízení

Pan Slobodník se odvolal k Nejvyššímu soudu s tím, že stěžovatel neprokázal, že měl fašistickou minulost, a s tím, že Městský soud nedefinoval význam tohoto výrazu. D. Slobodník zopakoval, že byl do kursu povolán rozkazem, a tvrdil, že kurs opustil při první příležitosti, která se mu naskytla po té, co se dozvěděl o jeho skutečném účelu. Také poukázal na to, že v dané době bylo vyhlášeno stanné právo a že lidé byli nezákonně popravováni a vězněni. Na prezidentův rozkaz byli členové Hlinkovy mládeže začleněni do ozbrojených sil a podléhali vojenským soudním a disciplinárním řádům. D. Slobodník trval na tom, že neudělal nic špatného proti své vlasti nebo protifašistickým spojencům, a vyvozoval z toho, že stěžovatelovo prohlášení a báseň byly pomlouvačnými.

Stěžovatel argumentoval tím, že jeho prohlášení bylo hodnotovým soudem založeným na nepopiratelných faktech, kterými bylo, že navrhovatel byl členem Hlinkovy mládeže a zúčastnil se teroristického kursu v Sekulích. Nebylo podle něj relevantní, do jaké míry byl navrhovatel zapojen do aktivit Hlinkovy mládeže nebo jak dlouho byl jejím členem. Podstatné bylo, že se dobrovolně připojil k této organizaci a že se po svém údajném vyloučení z kursu v Sekulích zavázal, že bude podávat informace o pohybech Sovětských vojsk.

Nejvyšší soud v březnu 1994 rozsudek prvního stupně změnil. Rozhodl, že stěžovatel musí přijmout a nést náklady na zveřejnění textu, který D. Slobodník může předat Veřejné informační službě a pěti deníkům podle svého výběru, na Slovensku i v zahraničí. Text citoval inkriminované prohlášení a báseň stěžovatele a uváděl, že přestavovaly hrubou urážku a znevážení občanské cti a života, a neoprávněný zásah do osobnosti D. Slobodníka. Stěžovatel byl dále odsouzen k zaplacení nemajetkové újmy navrhovateli ve výši 200 000 SKK, úhradě soudních výloh a nákladů druhé strany.

Podle mínění Nejvyššího soudu byl výraz "fašistická minulost" ekvivalentní tvrzení, že daná osoba byla v minulosti fašistou. Nejvyšší soud byl toho názoru, že stěžovatel sám podal omezující výklad tohoto výrazu ve spojení s navrhovatelem, totiž výklad v souladu s filozofií Norimberského procesu. Tato filozofie byla odvozena od multilaterální dohody z 8. 8. 1945, která zahrnovala

těž Statut Mezinárodního vojenského tribunálu a která se stala součástí československého právního řádu dne 2. 10. 1947. Nejvyšší soud uvedl, že je vázán principem individuální odpovědnosti zakotveným v této dohodě.

Nejvyšší soud dále studoval všechny dostupné dokumenty a důkazy použité v Norimberském procesu ve vztahu ke Slovensku. Nenalezl v nich žádný odkaz na Hlinkovu mládež ve spojení s fašistickými organizacemi. Konstatoval, že šíření či uskutečňování fašistických teorií nebylo součástí stanov a řádů platných v Hlinkově mládeži. Pokud některé osoby zneužily křesťanských principů, na nichž byla tato organizace vystavěna, porušil tehdy platné předpisy. Takové osoby, a případně osoby, které se nechaly zneužít ke zločinným cílům, byly individuálně zodpovědné. To však nebyl případ navrhovatele. Nejvyšší soud přijal tvrzení dotyčného, že se o povaze kursu v Sekulích dozvěděl až poté, co na něm zahájil účast.

Nejvyšší soud shledal irelevantním odkaz soudu prvního stupně na dekret prezidenta republiky č. 5/1945 Sb., neboť ten se týkal pouze vlastnických vztahů, a to tím, že převedl pod národní správu majetek osob, které stát pokládal za "státně nespolehlivé". Nejvyšší soud připomněl, že v tehdejší době byla trestní a morální odpovědnost upravena nařízením č. 33, o potrestání fašistických zločinců, okupantů, zrádců a kolaborantů a o zřízení lidového soudnictví, přijaté Slovenskou národní radou 15. 5. 1945, a rovněž dekretem prezidenta republiky č. 16/1945 Sb. ze dne 19. 6. 1945 o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech. Tyto předpisy byly zčásti založeny na principu kolektivní viny, ale nezmiňovaly Hlinkovu mládež.

Nejvyšší soud odmítl stěžovatelovu žádost, aby důkazní břemeno bylo přeneseno na navrhovatele nebo alespoň oběma stranami sdíleno, jelikož žádost neměla žádnou oporu ve vnitrostátním právu a praxi. Podle závěru Nejvyššího soudu stěžovatel neprokázal, že D. Slobodník byl v minulosti fašistou; podle Nejvyššího soudu se k Hlinkově mládeži připojil proto, že se chtěl účastnit sportovních aktivit, a nebyl motivován sympatiemi k fašistickým tendencím. Pokud jde o kurs v Sekulích, Nejvyšší soud konstatoval, že D. Slobodník jej nedokončil a že je irelevantní, zda z něj byl vyloučen nebo ho opustil z vlastní iniciativy. Jedinou relevantní skutečností bylo, že navrhovatelova minulost nemohla být z tohoto hlediska považována za fašistickou.

C. Řízení o stěžovatelově dovolání

Stěžovatel podal dovolání, v němž mimo jiné uvedl, že byla porušena jeho práva zaručená čl. 10 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen Úmluva). Tvrdil, že Nejvyšší soud měl z relevantních ustanovení dekretu prezidenta republiky č. 5/1945 Sb. dovodit, že Hlinkova mládež měla povahu fašistické organizace a že podle nařízení Slovenské národní rady č. 1/1944 a č. 4/1944 účast na jakékoli aktivitě Hlinkovy mládeže měla být pokládána za účast v nezákonné fašistické organizaci.

Dovolací senát Nejvyššího soudu v květnu 1995 potvrdil odvolací rozsudek v části, v níž byl navrhovateli přiznán nárok na zveřejnění textu stanoveného rozsudkem z března 1994. V dalším zrušil rozsudky první i druhé instance a vrátil případ Městskému soudu.

Dovolací senát se neztotožnil se stěžovatelovým názorem, podle nějž by se od navrhovatele mělo požadovat, aby prokázal, že stěžovatelova tvrzení byla nepravdivá. Dále uvedl, že určitá osoba by mohla být pokládána za osobu s fašistickou minulostí pouze tehdy, kdyby aktivně šířila nebo uskutečňovala fašismus. Pouhé členství v organizaci a účast na teroristickém kursu, které nebyly následovány žádnými praktickými činy, nemohly být charakterizovány jako fašistická minulost. Jelikož se stěžovateli nepodařilo prokázat, že navrhovatel měl fašistickou minulost ve výše uvedeném smyslu, dovolací senát shledal, že jeho prohlášení neoprávněně zasáhlo do navrhovatelových práv na ochranu osobnosti. Dovolací senát připustil, že slovenské právo charakterizuje Hlinkovu mládež jako fašistickou organizaci. Připomněl však, že relevantní zákonná ustanovení, včetně těch, jichž se dovolával stěžovatel, se na fyzické osoby vztahují pouze tehdy, když je to opodstatněno jejich konkrétními činy. Použití těchto ustanovení na všechny členy takových organizací bez uvážení jejich skutečných činů by znamenalo uznání jejich kolektivní viny. Dovolací senát připomněl, že do Hlinkovy mládeže byly přijímány děti od šesti let věku.

Dovolací senát dále vyslovil názor, že stěžovatelův argument, podle nějž bylo jeho prohlášení hodnotovým soudem, by mohl být přijat pouze tehdy, kdyby stěžovatel v tomto prohlášení výslovně odkázal na konkrétní fakta, na nichž byl takový možný hodnotový soud založen. Dovolací senát poté konstatoval, že omezení stěžovatelovy svobody projevu bylo slučitelné s požadavky čl. 10 odst. 2 Úmluvy, jelikož bylo nezbytné pro ochranu navrhovatelovy osobnosti podle § 11 a násl. občanského zákoníku. Pokud jde o báseň, zrušil rozsudky první i druhé instance pro nedostatek důkazů a uvedl, že v dalším řízení by navrhovatel musel prokázat, že stěžovatel v básni narážel na něj. Dovolací senát také zrušil rozhodnutí odvolacího soudu, pokud jde o náhradu nemajetkové újmy a o soudní výlohy.

D. Další řízení

V dubnu 1996 Městský soud vynesl nové rozhodnutí. Pokud jde o báseň, zastavil řízení s tím, že navrhovatel vzal tuto část žaloby zpět. Dále zamítl žádost o náhradu nemajetkové újmy, jelikož se neprokázalo, že stěžovatelovo prohlášení ve značné míře snížilo navrhovatelovu důstojnost nebo jeho vážnost ve společnosti ve smyslu § 13 odst. 2 občanského zákoníku. V listopadu 1998 Nejvyšší soud rozhodnutí Městského soudu potvrdil. D. Slobodník poté podal dovolání. Řízení o něm dosud probíhá.

Řízení před Evropským soudem pro lidská práva

Pan Feldek se 11. 9. 1995 obrátil na Evropskou komisi pro

lidská práva s tím, že byla porušena jeho práva na svobodu projevu a svobodu myšlení a že byl diskriminován v řízení na ochranu osobnosti, které proti němu bylo zahájeno. Po vstupu v platnost Protokolu č. 11 k Úmluvě (1. 11. 1998) projednávání stížnosti převzal Evropský soud pro lidská práva (dále Soud). Věc byla přidělena 2. sekci Soudu, jejíž senát 15. 6. 2000 stížnost prohlásil za zčásti přijatelnou k meritornímu rozhodnutí.

K čl. 10 Úmluvy

Stěžovatel tvrdí, že jeho právo na svobodu projevu bylo porušeno tím, že soudy vyhověly žalobě pana Slobodníka, týkající se vyjádření publikovaného 30. 7. 1992. Dovolává se čl. 10 Úmluvy, který zní:

"1. Každý má právo na svobodu projevu. Toto právo zahrnuje svobodu zastávat názory a přijímat a rozšiřovat informace nebo myšlenky bez zasahování státních orgánů a bez ohledu na hranice

2. Výkon těchto svobod, protože zahrnuje i povinnosti a odpovědnost, může podléhat takovým formalitám, podmínkám, omezením nebo sankcím, které stanoví zákon a které jsou nezbytné v demokratické společnosti v zájmu národní bezpečnosti, územní celistvosti nebo veřejné bezpečnosti, ochrany pořádku a předcházení zločinnosti, ochrany zdraví nebo morálky, ochrany pověsti nebo práv jiných, zabránění úniku důvěrných informací nebo zachování autority a nestrannosti soudní moci."

A. Existence zasahování

Soud konstatuje, že je zjevné a nikým nezpochybňované, že došlo k zasahování do stěžovatelova práva na svobodu projevu tím, že příslušná soudní rozhodnutí označila jeho prohlášení za pomlouvačné a nařídila mu, aby nesl náklady na otištění tohoto závěru v pěti denících, jak žádal navrhovatel.

B. Ospravedlnění zasahování

Takové zasahování je v rozporu s čl. 10 Úmluvy kromě případů, kdy je stanovil zákon, sledovalo jeden nebo několik legitimních cílů vyjmenovaných v odst. 2 čl. 10 a bylo nezbytné v demokratické společnosti pro jejich dosažení. Soud se postupně bude zabývat každým z těchto kritérií.

1. "Stanoví zákon"

Stěžovatel uvádí, že zákonný podklad pro omezení jeho svobody projevu nebyl dostatečně předvídatelný, jak vyžaduje judikatura Soudu. Konkrétně tvrdí, že slovenské právo tak, jak je interpretováno a aplikováno vnitrostátními soudy, adekvátně nedefinuje, co je pomluva, jelikož nerozlišuje mezi hodnotovými soudy a skutečnostmi a mezi veřejnými činiteli a soukromými osobami. Předvídatelnost omezení je podle něj diskutabilní také proto, že důvodně věřil, že národní soudy budou postupovat v souladu s judikaturou orgánů Úmluvy týkající se pojmů korektního komentáře a důkazního břemene v podobných případech.

Slovenská vláda nesouhlasí a trvá na tom, že zasahování bylo stanoveno zákonem, konkrétně §11 a násl. občanského zákoníku.

Pokud jde o stěžovatelův argument, že vnitrostátní soudy nepostupovaly v souladu s judikaturou orgánů Úmluvy, Soud konstatuje, že tuto otázku bude vhodné posoudit níže, v rámci určení, zda zasahování bylo nezbytné v demokratické společnosti.

V souvislosti se stěžovatelovým tvrzením, že příslušný zákon nebyl dostatečně předvídatelný, Soud připomíná, že jedním z požadavků vyplývajících z výrazu "stanoví zákon" je předvídatelnost (foreseeability) příslušného opatření. Za "zákon" lze tedy považovat pouze normu formulovanou dostatečně přesně na to, aby občanovi umožnila přizpůsobit chování. Občan musí mít možnost - v případě potřeby s adekvátní asistencí - předvídat, v míře, jež je za daných okolností přiměřená, důsledky, jaké mohou plynout z daného činu. Tyto důsledky ovšem nemusejí být předvídatelné s absolutní jistotou. Zkušenost ukazuje, že to je nedosažitelné. Ačkoli je jistota v právu vysoce žádoucí, někdy může být provázena nadměrnou rigiditou, zatímco právo se musí umět přizpůsobit měnícím se podmínkám. Mnoho zákonů tak nevyhnutelně používá více či méně vágní formulace, jejichž interpretace a aplikace závisejí na praxi (viz např. Rekvényi proti Maďarsku, 1999).

Inkrimované zasahování mělo zákonný podklad v § 11 a 13 odst. 1 občanského zákoníku. Podle druhého z těchto ustanovení má každá fyzická osoba právo se domáhat, aby bylo upuštěno od neoprávněných zásahů do práva na ochranu její osobnosti ve smyslu § 11 občanského zákoníku. Je v pravomoci vnitrostátních soudů, aby posoudily konkrétní stížnost na údajné zásahy a rozhodly o přiměřeném zadostiučinění. V souladu se zavedenou praxí musí navrhovatel v řízení na ochranu osobnosti prokázat, že tvrzení žalovaného byla objektivně způsobilá poškodit jeho práva podle § 11 občanského zákoníku, a od žalovaného se v takovém případě požaduje, aby předložil důkaz způsobilý prokázat pravdivost svých tvrzení, má-li být jeho obhajoba úspěšná. Soudu postačuje, že aplikace těchto zákonných ustanovení a praxe na stěžovatelův případ nezašla dále, než se dalo za daných okolností rozumně předpokládat. Proto zasahování stanovil zákon ve smyslu čl. 10 odst. 2 Úmluvy.

2. Legitimní cíl

Soud konstatuje, a žádá ze stran to nezpochybňuje, že důvody, o něž se opíraly slovenské soudy, byly slučitelné s ochranou práva na ochranu osobnosti navrhovatele, který se považoval za poškozeného stěžovatelovým prohlášením. Zasahování proto sledovalo legitimní cíl pro účely odst. 2 čl. 10, totiž "ochranu pověsti nebo práv jiných".

3. "Nezbytné v demokratické společnosti"

a) Argumenty účastníků řízení

Stěžovatel trvá na tom, že zasahování nebylo nezbytné v demokratické společnosti, protože vnitrostátní soudy nerespektovaly princip přiměřenosti mezi omezením svobody projevu a cílem uvedeným v čl. 10 odst. 2 Úmluvy. Poukazuje obzvláště na to, že byl potrestán za kritiku člena vlády, vůči němuž by meze přijatelné kritiky měly být širší než vůči soukromé osobě. Dále argumentoval tím, že svobodná politická diskuse je jádrem konceptu demokratické společnosti, že diskuse o politických otázkách zasluhují větší ochranu než nepolitické diskuse, a že stát má tudíž velmi omezený prostor k omezení takového projevu. Jeho prohlášení o minulosti D. Slobodníka bylo podle jeho slov hodnotovým soudem, který formuloval poté, co se z médií a knihy napsané D. Slobodníkem dozvěděl, že dotyčný byl členem Hlinkovy mládeže a zúčastnil se teroristického kursu v Sekulích. Stěžovatel považoval za nutné vyjádřit svůj názor na veřejnosti, která má právo být informována o minulosti veřejného ;činitele. Nejednal podle svého tvrzení ve zlém úmyslu prohlášení učinil na základě široce známých skutečností, které, jak věřil, opravňovaly k užití výrazu fašistická minulost.

Slovenská vláda tvrdí, že zasahování bylo přiměřené legitimnímu cíli a že důvody, na něž odkázaly vnitrostátní soudy, byly dostatečné a relevantní. Podle jejího názoru označení politika za osobu s fašistickou minulostí může mít závažný dopad na pověst dotčené osoby. Vláda dále uvádí, že stěžovatel své prohlášení učinil krátce po parlamentních volbách v roce 1992 a poté, co se D. Slobodník stal ministrem. Podle vlády se stěžovatel dozvěděl všechny skutečnosti o D. Slobodníkovi dlouho před volbami z jeho knihy. Kromě tvrzení o údajné fašistické minulosti D. Slobodníka stěžovatel nezmínil žádná další relevantní fakta, jako to, že D. Slobodníkovi bylo v roce 1945 17 let, důvody jeho účasti v teroristickém kursu, jeho vyloučení z kursu, pozdější odsouzení a osmileté věznění v jednom ze sovětských táborů, a konečně rozhodnutí Nejvyššího soudu SSSR z roku 1960, kterým bylo odsouzení D. Slobodníka zrušeno s tím, že se žádného trestného činu nedopustil. Navíc podle vlády nebylo srovnání fašistické historie s chováním D. Slobodníka založeno na přesných a správných skutečnostech, ani neodpovídalo zhodnocení bona fide relevantních skutečností. Vláda dále podotýká, že soudy po stěžovateli nežádaly, aby nechal zveřejnit omluvu, nýbrž daly navrhovateli možnost, aby nechal na stěžovatelovy náklady v pěti denících zveřejnit text, označující ;jeho prohlášení za pomlouvačné stěžovatel tak pouze musel v tomto ohledu strpět výkon navrhovatelova práva. Závěrem vláda upozornila, že případ na Slovensku poutá pozornost široké veřejnosti, a zdůraznila, že rozhodnutí Soudu v meritu této stížnosti bude mít precedenční význam pro slovenské soudy, až budou rozhodovat o podobných otázkách.

D. Slobodník, který byl přizván k řízení předsedou Soudu na základě čl. 36 odst. 2 Úmluvy a čl. 61 odst. 3 Jednacího řádu, poznamenává, že svou knihu Pragraf: polární kruh napsal mezi roky 1989 a 1990, tj. když byl výzkumným pracovníkem v oblasti literatury, a že kniha byla publikována v roce 1991. Obsahovala

podrobný popis relevantních událostí, které stěžovatel podle D. Slobodníka opomněl vzít v úvahu, když učinil své prohlášení. V této souvislosti D. Slobodník tvrdí především, že: 1) se připojil k Hlinkově mládeži poté, co v květnu 1944 zvítězil v krajském přeboru v pingpongu, jelikož členství v této organizaci bylo nezbytnou podmínkou pro jeho účast na následném celoslovenském turnaji 2) v roce 1944 poté, co bylo potlačeno Slovenské národní povstání a vyhlášeno stanné právo, on a jeho matka pomohli osvobodit čtyři zahraniční partyzány z německé nemocnice. Pokud jde o kurs v Sekulích, D. Slobodník uvádí, že musel uposlechnout povolávacího rozkazu štábu Hlinkovy mládeže ze strachu před represáliemi. Dále vysvětluje, že se o skutečném účelu kursu dozvěděl až po příjezdu do Sekulí, že se ho účastnil pouze deset nebo dvanáct dní a byl vyloučen poté, co ke kursu vyjádřil negativní postoj. Nato zástupcům štábu Hlinkovy mládeže slíbil, že jim bude poskytovat informace o Sovětské armádě, protože se chtěl dostat zpět domů. Žádnou špionáž však neprováděl. Uvádí, že tato fakta jsou podepřena příslušnými dokumenty uloženými v archivech a že soudy druhé a třetí instance je pokládaly za prokázaná. Podle D. Slobodníka stěžovatel příslušná fakta překroutil a své prohlášení učinil proto, že v souvislosti s parlamentními volbami v roce 1992 oba začali mít různé politické názory. D. Slobodník tvrdí, že zatímco stěžovatel v roce 1991 o jeho knize veřejně mluvil jako o napsané laskavým a odpouštějícím perem křesťana, o rok později se pro něj stala důkazem o fašistické minulosti autora. Stěžovatel proto podle D. Slobodníka neučinil své prohlášení v dobré víře. Konečně, D. Slobodník uvádí, že spojením jeho minulosti s Norimberským procesem stěžovatel hrubě zasáhl do jeho soukromého života. Navíc stěžovatel kritizoval jeho minulost, a nikoli jeho skutky jakožto člena vlády. D. Slobodník uzavírá, že zasahování do stěžovatelova práva na svobodu projevu bylo oprávněné.

b) Posouzení Soudem

Relevantní principy

Podle ustálené judikatury Soudu svoboda projevu představuje jeden z nejdůležitějších základů demokratické společnosti a jednu z hlavních podmínek jejího pokroku a rozvoje každého jednotlivce. S výhradou odst. 2 čl. 10 se tato svoboda vztahuje nejen na „informace“ nebo „myšlenky“ příznivě přijímané či považované za neškodné či bezvýznamné, ale i na ty, které zraňují, šokují nebo znepokojují. Čl. 10 chrání nejenom podstatu vyjádřených myšlenek a informací, ale také způsob, jakým jsou sdělovány. Tato svoboda podléhá výjimkám stanoveným v čl. 10 odst. 2, které ovšem musí být úzce interpretovány (viz Nilsen a Johnsen proti Norsku, 1999), a Lehideux a Isorni proti Francii, 1998)).

Ověření „nezbytnosti v demokratické společnosti“ vyžaduje, aby Soud rozhodl, zda inkriminované „zasahování“ odpovídalo „naléhavé společenské potřebě“ („pressing social need“), zda bylo přiměřené sledovanému legitimnímu cíli a zda jsou důvody, na něž se odvolaly vnitrostátní orgány pro jeho ospravedlnění, relevantní a dostatečné. Pro určení, zda taková „potřeba“ existuje, a jaká

opatření mají být přijata jako odpověď na ni, smluvní státy požívají určité míry uvážení. Ta však není neomezená, ale podléhá evropské kontrole vykonávané Soudem, jehož úlohou je v poslední instanci říci, zda bylo omezení slučitelné se svobodou projevu tak, jak ji chrání čl. 10. Soud při výkonu své kontrolní funkce nemá za úkol nahradit vnitrostátní orgány, nýbrž z hlediska čl. 10 ověřit, ve světle všech okolností případu, rozhodnutí, která tyto orgány vynesly v rámci své posuzovací pravomoci. Přitom se Soud musí přesvědčit, že vnitrostátní orgány aplikovaly normy, jež jsou v souladu se zásadami zakotvenými v čl. 10 Úmluvy, a navíc svá rozhodnutí založily na přijatelném posouzení relevantních skutečností (viz Vogt proti Německu, 1995, a Jerusalem proti Rakousku, 2001), kde jsou uvedeny další odkazy).

Soud dále připomíná, že čl. 10 odst. 2 Úmluvy neponechává příliš prostoru pro omezení politických projevů nebo diskusí o otázkách veřejného zájmu (viz Sürek proti Turecku, [č. 1], 1999)). Navíc jsou hranice přípustné kritiky širší vůči politikovi jako takovému než vůči soukromé osobě. Na rozdíl od té se politik nevyhnutelně a vědomě vystavuje podrobnému zkoumání svých slov a činů novináři i širokou veřejností, a musí proto projevovat větší míru tolerance (viz Lingens proti Rakousku, 1986, a Incal proti Turecku, 1998).

Soud ve své judikatuře provedl rozlišení mezi tvrzeními skutečnosti (statements of fact) a hodnotovými soudy (value judgments). Zatímco existence skutečností může být prokázána, pravdivost hodnotových soudů není dokazatelná. Požadavek dokázat pravdivost hodnotového soudu nelze splnit a sám o sobě porušuje svobodu názoru, která je základní součástí práva chráněného článkem 10 (viz výše cit. Lingens a dále Oberschlick proti Rakousku, 1990).

Tam, kde je nějaké vyjádření hodnotovým soudem, může přiměřenost zasahování záviset na tom, zda pro napadené vyjádření existuje dostatečný faktický podklad, protože i hodnotový soud bez jakéhokoli faktického podkladu může být přehnaný (De Haes a Gijssels proti Belgii, 1997, a výše cit. Jerusalem).

Aplikace výše uvedených principů na projednávaný případ

V projednávaném případě je Soud vyzván, aby posoudil stížnost, podle níž rozsudek Nejvyššího soudu, kterým bylo stěžovateli uloženo nést náklady na otištění textu označujícího jeho prohlášení za pomlouvačné, zasáhl do jeho svobody projevu, a porušil tak čl. 10 Úmluvy. Soud při výkonu své kontrolní pravomoci musí na inkriminované zasahování nahlížet ve světle případu jako celku, včetně obsahu příslušného prohlášení, kontextu, v němž bylo učiněno, a také postavení zúčastněných.

Obecnou zásadou je, že nezbytnost omezení svobody projevu musí být přesvědčivě doložena. Na prvním místě je nesporně na vnitrostátních orgánech, aby posoudily, zda existuje naléhavá společenská potřeba pro toto omezení. V případech týkajících se

tisku je míra uvážení vnitrostátních orgánů ohraničena zájmem na zajištění a udržení svobodného tisku. Podobně má tento zájem velkou váhu při určení - které musí být provedeno podle odst. 2 čl. 10 - zda omezení bylo přiměřené sledovanému legitimnímu cíli (Thoma proti Lucembursku, 2001).

Stěžovatelovo prohlášení bylo publikováno v následujícím kontextu. Bylo krátce po parlamentních volbách a jmenování nové vlády, a po přijetí vyhlášení slovenské svrchovanosti. Pan Slobodník byl jmenován ministrem kultury a školství. Stěžovatel ve svém prohlášení vyjádřil vážné obavy o udržení demokratického charakteru slovenského emancipačního procesu. Zvláště se znepokojoval kvůli politickým vůdcům Slovenska. Kritizoval D. Slobodníka za jeho údajnou fašistickou minulost, kterou považoval za neslučitelnou s osobními kvalitami člena vlády. Vyzval D. Slobodníka k rezignaci s tím, že jinak by se Slovensko mohlo ocitnout v izolaci, jelikož by mohly vzniknout pochybnosti o tom, zda jsou demokratická prohlášení vlády věrohodná.

Soud poznamenává, že stěžovatelovo prohlášení bylo učiněno a publikováno jako součást politické diskuse o otázkách obecného zájmu týkajícího se historie Slovenska, která by mohla mít dopady na jeho budoucí demokratický vývoj. Navíc, i když prohlášení neuvádělo zdroje, opíralo se o fakta, jež byla publikována jak panem Slobodníkem samotným, tak tiskem, před otištěním stěžovatelova prohlášení.

Pokud jde o důvody, na něž odkázal Nejvyšší soud pro ospravedlnění zasahování do stěžovatelových práv, Soud poznamenává, že tento soudní orgán připustil, že slovenské právo charakterizuje Hlinkovu mládež jako fašistickou organizaci. Nejvyšší soud nicméně shledal, že stěžovatelův argument, podle něž jeho prohlášení bylo hodnotovým soudem, by mohl být přijat jen tehdy, kdyby prohlášení bylo doprovázeno odkazem na ty skutečnosti, na nichž stěžovatel založil svůj závěr, totiž členství D. Slobodníka v Hlinkově mládeži a jeho účast na kursu v Sekulích. Nejvyšší soud uvedl, že v takovém případě by názor vyjádřený stěžovatelem nevyžadoval žádný důkaz. Nejvyšší soudní instance rozhodující v meritu relevantní části případu tak v podstatě připustila, že stěžovatelovo prohlášení nepostrádalo faktický podklad pro názor, který vyjádřil. Nejvyšší soud však také uvedl, že výraz fašistická minulost implikuje, že určitá osoba šířila nebo uskutečňovala fašismus aktivním způsobem. Jelikož se stěžovateli nepodařilo prokázat, že D. Slobodník měl fašistickou minulost v tomto smyslu, jeho prohlášení podle Nejvyššího soudu neoprávněně zasáhlo do jeho práva na ochranu osobnosti.

Soud zdůrazňuje, že podpora svobodné politické diskuse je velmi významným rysem demokratické společnosti. Soud přisuzuje svobodě projevu v politické diskusi nejvyšší význam a má za to, že k ospravedlnění omezení politického projevu jsou nutné velmi závažné důvody. Umožnit široká omezení politického projevu v jednotlivých případech by nepochybně mělo v dotčeném státě dopad na úctu ke svobodě projevu obecně.

Stěžovatelovo prohlášení bylo zjevně učiněno v silně politickém kontextu, a to takovém, který byl určující pro vývoj Slovenska. Obsahovalo ostrá slova, ale nepostrádalo faktický podklad. Nic nenasvědčuje tomu, že by bylo učiněno jinak než v dobré víře, sledujíc legitimní cíl ochrany demokratického vývoje nově vzniklého státu, jehož byl stěžovatel občanem.

Soud má za to, že stěžovatelovo prohlášení bylo hodnotovým soudem, jehož pravdivost není způsobilá k dokazování. Bylo učiněno v kontextu svobodné diskuse o otázce obecného zájmu, totiž otázky politického vývoje Slovenska ve světle historie země. Prohlášení se týkalo veřejně činné osoby, člena vlády, vůči němuž jsou meze přijatelné kritiky širší než u soukromé osoby.

Pokud jde o důvody, na něž odkázal Nejvyšší soud, Soud z principu nemůže přijmout tezi, podle níž hodnotový soud může být považován za jako takový pouze tehdy, je-li doprovázen skutečnostmi, na nichž se zakládá. Nezbytnost souvislosti mezi hodnotovým soudem a skutečnostmi, jež ho podpírají, se může měnit případ od případu podle specifických okolností. V projednávaném případě Soudu postačuje, že hodnotový soud učiněný stěžovatelem vycházel z informace, která již byla známa širší veřejnosti, jednak proto, že byl znám politický život D. Slobodníka, jednak proto, že informace o jeho minulosti byla zveřejněna jím samým v jeho knize a otištěna v tisku ještě před prohlášením stěžovatele. Soud také nemůže souhlasit s omezující definicí výrazu fašistická minulost. Tento výraz je široký a může vyvolávat v těch, kteří ho čtou, různé představy, pokud jde o jeho obsah a význam. Jednou z nich může být to, že určitá osoba byla účastníkem fašistické organizace jako člen, i když účast nebyla spojena se specifickými aktivitami šířícími fašistické ideály.

Nejvyšší soud přesvědčivě nedoložil jakoukoli naléhavou společenskou potřebu pro nadřazení práva na ochranu osobnosti veřejně činné osoby nad stěžovatelovo právo na svobodu projevu a nad obecný zájem podporovat tuto svobodu tam, kde jde o otázky veřejného zájmu. Obzvláště není z rozhodnutí vnitrostátních soudů patrné, že by stěžovatelovo prohlášení poškodilo politickou kariéru nebo profesionální a soukromý život pana Slobodníka.

Soud dospěl k závěru, že důvody uvedené Nejvyšším soudem nemohou být považovány za dostatečné a relevantní ospravedlnění zásahu do stěžovatelova práva na svobodu projevu. Vnitrostátní soudy tedy nenalezly spravedlivou rovnováhu mezi relevantními zájmy. Inkriminované zasahování tak nebylo nezbytné v demokratické společnosti ve smyslu čl. 10 odst. 2 Úmluvy. Čl. 10 Úmluvy byl porušen.

K čl. 9 a 14 Úmluvy:

Stěžovatel dále tvrdí, že nařízením, aby nesl náklady na otištění textu označujícího jeho prohlášení za pomlouvačné, bylo porušeno jeho právo na svobodu myšlení, zaručené čl. 9 Úmluvy. Domnívá se také, že byl v rozporu s čl. 14 Úmluvy diskriminován na

základě svého politického názoru, a to tím, že vnitrostátní soudy na něj uvalily nepřiměřené důkazní břemeno, překroutily definici výrazu "fašistický", a nařídily mu nést náklady na otištění výše zmíněného textu.

Pokud jde o čl. 9 Úmluvy, Soud odkazuje na posouzení inkriminovaného opatření z hlediska čl. 10. Domnívá se, že z hlediska čl. 9 nevzniká žádná odlišná otázka. Pokud jde o čl. 14, Soud tento bod stížnosti posoudil ve spojení s čl. 9 a 10 Úmluvy, avšak nenalezl nic, co by nasvědčovalo, že by inkriminované opatření mohlo být připsáno rozdílnému zacházení, založenému na stěžovatelově politickém názoru nebo jakémkoli jiném důvodu.

Spravedlivé zadostiučinění

Stěžovatel na základě čl. 41 Úmluvy požádal o spravedlivé zadostiučinění ve výši 1 000 000 slovenských korun (SKK) za materiální a morální újmu. Vysvětluje, že během funkčního období vlády, jejímž byl D. Slobodník členem, byl vyloučen z divadla, kde byl zaměstnán, a že nemohl publikovat svá díla, jelikož nakladatelé, distributoři a prodejci s ním nechtěli jednat vzhledem k negativnímu postoji, jaký vůči němu zaujalo několik veřejných činitelů. Stěžovatel dále tvrdí, že ztráta příjmů, tlak, jemuž byl vystaven, a hrozby proti jeho osobě jej přinutily, aby se přestěhoval do České republiky, na což musel vynaložit značné náklady.

Soud má za to, že neexistují dostatečné důkazy příčinné souvislosti mezi konstatovaným porušením čl. 10 a tvrzenou materiální újmu. Tato část žádosti proto musí být zamítnuta. Soud se však domnívá, že stěžovatel v důsledku porušení čl. 10 utrpěl morální újmu v souvislosti s nesnáze způsobenými příslušným řízením a rozhodnutími. S ohledem na relevantní okolnosti mu přiznává 65 000 SKK.

Stěžovatel dále požádal o proplacení nákladů řízení ve výši 701 750 SKK, z toho 250 000 SKK za řízení před orgány Úmluvy.

Výrok rozsudku

Soud rozhodl:

1. pěti hlasy proti dvěma, že byl porušen čl. 10 Úmluvy
2. jednomyslně, že žádná odlišná otázka nevzniká z hlediska čl. 9 Úmluvy
3. jednomyslně, že nebyl porušen čl. 14 Úmluvy
4. pěti hlasy proti dvěma, že žalovaný stát musí do tří měsíců ode dne, kdy se rozsudek stane konečným podle čl. 44 odst. 2 Úmluvy, stěžovateli vyplatit 65 000 SKK za morální újmu a 500 000 SKK za náklady řízení tyto částky budou navýšeny o prostý úrok ve výši 17,6 % p. a. za období od vypršení výše uvedené lhůty do

vyplacení

5. jednomyslně, že žádost o spravedlivé zadostiučinění se v dalším zamítá.

K rozsudku bylo připojeno nesouhlasné stanovisko soudců Fischbacha a Lorenzena.